

"Canonica visitatio"-k mint névtani források

Szemem állapota miatt csak egy rövid – nem-tudományos írással – kívánok minden jót az ünnepeltnek.

Tudomásom szerint nem sokan vették maguknak a bátorságot, hogy a névtan számára feldolgozzák a Canonica visitatiókat.

Magam kétszer jártam Székesfehérváron és Veszprémben. A kutatás eredményeit soká tartottam írásztalomban, míg végre hozzájutottam a feldolgozásához. Két részletben jelent meg Debrecenben: 1. Buda vidéki helynevek a 18–19. századból: MNyj. 22 [1979]: 51–70; 2. Fejér megyei helynevek a 18–19. századból: MNyj. 23 [1980]: 58–95.

A véletlen vetett a székesfehérvári és veszprémi püspöki levéltárba. A mai székesfehérvári püspökség ugyanis Veszprémhez tartozott a 18. század végéig. Sajnovics János Demonstrációjának megjelenése 200. évfordulóján 1970-ben nemzetközi ünnepséget rendeztek Székesfehérváron. A búcsúzásakor ismerkedtem meg a püspökség könyv- és levéltárának igazgatójával, Sulyok János plébánossal. Mikor megtudta, hogy névtannal is foglalkozom, följánlotta, hogy segítségemre lesz a megye egyházi anyagának felhasználásában. Semberg Imre segédpüspök is hozzájárult az eredeti egyházlátogatási jelentések lemásolásához (akkor még a xerox ritkaság volt).

Egy névtantudós ünnepi köszöntésére bizonyára főképp névtani tárgyú tisztelgő írások jelennek meg a kiadványban. A változatosság kedvéért olyan témát választottam, amely sok szállal fonódik ugyan a névtanhoz, de azt is bemutatja, mennyire kapcsolódik a névtan az egyes tájakhoz, embercsoportokhoz, a 18–19. századi mindennapi élethez. Van benne történelem, művelődéstörténet. Megjelenik előttünk az egykori fejevári községek, tanyák, csárdák hétköznapi élete; a terület nemzetiségi és vallási megoszlása, az iskolák helyzete; a plébános, egyházi, kántor, tanító (mester, ludimagister) jövedelme; a földesúri, egyházi és jobbágytelkek művelése. Szól az egyházi adóról, a földesúri szolgáltatásokról, a "bank"-ról stb. Természetesen nem célom a teljes feldolgozás, csak néhány részlet felvillantása fér bele írásomba.

A 18–19. századforduló a magyarság legbékésebb ideje. Ekkor népesednek be részben telepítéssel, másrészt beszivárgással a hosszú törökuralom alatt és a kuruc-labanc háborúkban elpusztult vármegyeyeni területek. Fejér vármegye eredeti lakossága is elnéptelenedett Esztergom és Buda ostromakor. Az új telepések egy része a töröktől érintetlen magyar területekről került ide, másik része betelepített német, szlovák, horvát, ritkábban szerb nemzetiségű. A szétszórtan betelepedett vagy beszivárgott lakosság többsége elmagyarosodott. Ez volt az a korszak, amikor a magyarországi lakosság ismét feltöltődött egy időre.

Mi is az a Canonica visitatio? A canonica visitatiók kéziratos okmányok, a meghatározatlan időszakokénti egyházlátogatások jegyzőkönyvei. Tartalmazzak adatokat a plébániáról, az iskoláról; de gyakran feljegyzik a faluban lakók

anyanyelvét, a nem katolikus lakosságra vonatkozó adatokat is. Terjedelmük eléggé változó, de a legrészletesebbek az 1778–1868 közöttiek. Nyelvük, az 1840-es éveket nem számítva, latin, 1846–47-ben és 1896-tól kezdve magyar.

Az összeírások idején kérdőíveket küldött ki a püspök a plébániákra. Ezekre a plébános írásos választ adott. Ezután jelent meg a bizottság. A bizottság ellenőrizte és kiegészítette az adatokat, meghallgatta a panaszokat és írásban rögzítette, majd beszámolt a püspöknek a vizsgálat eredményéről. Az eredeti jegyzőkönyvekből gyakran sok mindent kihúztak, máshol betoldottak. A jóváhagyott jegyzőkönyvet két példányban letisztázták. Az egyik a püspöki levéltárban maradt, a másik pedig a plébániára került. Az eredeti fogalmazvány ritkán található a levéltár anyagában.

A kérdések között többször érdeklődik a püspök, hogy milyen kapcsolat van a plébános és a protestáns vagy ortodox lelkész között. A válaszok békés együttéléstről szólnak. Az egyik faluban megjegyzik, hogy a plébános és a tiszteletes jó viszonyban van, együtt kártyáznak és boroznak.

Egy másik kérdés: zavarják-e a nem katolikusok a katolikus ünnepeket, szertartásokat? Erre sem találtam panaszt. A másvallásúak a katolikus ünnepeken virágot visznek a templomba és segítenek a feldíszítésben. A katolikusok viszonozzák a segítséget. Jó példa a mának is, hogy a különböző nyelvű és vallású emberek is élhetnek békésen együtt.

Martonvásáron Brunswick Teréz és Mária kéri a püspököt, hogy küldjön magyarul is tudó papot a községbe, mert az ottani pap szlovák, német teológián tanult és nem tud magyarul. Így a magyar híveknek nem tud prédikálni, és a gyónóknak át kell menniök más faluba. – A püspök gyorsan intézkedett. A papot áthelyezte egy német–szlovák lakosságú faluba, Martonvásárra pedig egy több nyelvet tudó magyar plébános került.

A plébánia egyben bank is volt. A plébános kölcsönzött 6 százalékos kamatra (interes), de szükség volt jótállóra és zálogra is.

Talán érdekes lesz egyesek számára, hogy nevezik az adott korszakban a latin nyelvű írásban a nem-katolikus felekezeteket. Református: *Helvetica confessionis*, *Calvinisti* vagy *Haeretici*. Evangélikus: *Augustiani* vagy *Lutherani*. Görögkeleti: *Graecis ritus* vagy *Schismatici*. Zsidó: *Judei*. A más vallásúak gyakran összefoglalva szerepelnek *A catholicis* néven.

KÁLMÁN BÉLA

A Csengeri járás helyneveinek összegyűjtéséről

A névtanos szakemberek körében ismeretes, hogy legsürgetőbb teendőnk az élő helynévanyag összegyűjtése, publikálása. E munka az 1960-as évek elején a "Zala megye földrajzi nevei" (Zalaegerszeg, 1964) című kötet megjelenésével vett erőteljes